

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ: ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

С. А. Мушнікова, к. е. н., доцент, Національна металургійна академія України, svetamush@gmail.com

В роботі визначено, що сучасний стан економіки України в цілому та її окремих суб'єктів господарювання характеризується втратою керованості. Це зумовило різке погіршення умов господарювання окремих суб'єктів мікрорівня та, як наслідок, макроекономічних показників. Виходом з ситуації, що склалася на сьогодні в економіці України, повинні бути не стільки еволюційні, скільки революційні заходи, зміни за якими призвели б до всебічного розвитку всіх рівнів, насамперед, діяльності суб'єктів господарювання. Уточнено уявлення про методологію наукового пізнання як об'єктивну необхідність дослідження безпеки розвитку квазігомеостатичних соціально-економічних систем, до яких відноситься й окреме підприємство. Автором узагальнено вплив філософського аспекту пізнання на ієрархічність та розвиток наукового пізнання як складової методології дослідження безпеки розвитку підприємства.

Поряд з основними загальнонауковими принципами теорії пізнання, такими як об'єктивність, пізнаваність, активне творче відображення, діалектика, конкретність істини, в роботі обґрунтовано значення принципу історизму. Принцип історизму теорії пізнання надає можливість логічного поєднання визначення категорій «безпека» та «розвиток» в рамках гносеологічних аспектів пізнання природи їх виникнення та взаємозв'язку в сучасних умовах через дослідження причин та факторів впливу на розвиток суб'єктів господарювання, визначаючи історико-гносеологічні аспекти їх безпеки. У статті розглянуто специфічні принципи та методи, які притаманні саме теорії пізнання безпеки розвитку соціально-економічних систем, а саме: адекватної невизначеності та системоцентризму.

Ключові слова: методологія, наукове пізнання, принципи теорії пізнання, методи пізнання, принцип історизму, історико-гносеологічний аспект, принцип системоцентризму, принцип адекватної невизначеності, квазігомеостатичні соціально-економічні системи.

Постанова проблеми. На сьогодні економіка України в цілому та окремого суб'єкта господарювання характеризується втратою керованості. Це, в свою чергу, зумовило різке погіршення умов господарювання мікрорівня та, як наслідок, макроекономічних показників. Структурна криза, яка є відображенням ситуації в державі, підсилюють ряд деформаційних процесів в відтворювальній структурі попиту та пропозиції. Серед яких необхідно виділити наступні:

- різке зниження інвестиційної та інноваційної активності всіх рівнів економіки не забезпечує процес відтворення;

- власні джерела фінансування не покривають витрати на відновлення фондів, потоки фінансових ресурсів відриваються від реального виробництва, а інвестори, через тривалий цикл повернення капіталу та економічної нестабільності, не зацікавлені в його високоризиковому інвестуванні;

- недостатній рівень попиту через низьку конкурентоздатність продукції, товарів, послуг, - відповідна відсутність замовлень, приводить до відсутності прибутку у суб'єктів господарювання, до того ж, незначні її обсяги «з'їдаються» високою інфляцією і зростанням цін на матеріали, енергію, комплектуючі і т.д.;

– висока банківська ставка, зниження амортизаційних відрахувань сприяють тому, що навіть ті незначні внутрішні фінансові ресурси, якими володіють підприємства, не мають економічної мотивації для підтримки відтворення;

– різке скорочення і навіть повне припинення фінансування державою науково-дослідних розробок в області конкурентоспроможних технологій, відсутність у підприємств власних коштів, перешкоджає випереджальному створенню науково-технічних напрацювань – основи технологічного розвитку.

Виходом з ситуації, що склалася в економіці України, повинні бути не стільки еволюційні, скільки революційні заходи, зміни за якими призвели б до всебічного поступового розвитку всіх рівнів, насамперед, діяльності підприємств як складних соціально-економічних систем. Для цього необхідним є дослідження причин та факторів впливу на розвиток суб'єктів господарювання визначаючи основні методологічні аспекти його безпеки [8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями пізнання буденності були зацікавлені з стародавніх часів. Згадування Р. Декарта про філософське пізнання світу знайшли відображення в роботах вітчизняних та закордонних науковців, таких як: Грицанов А. [4], Зацерковний В. І. [6], Шевчук Р. М. [10] та ін. З розвитком науки поширюється поняття категорії наукового пізнання, побудованого Ф. Беконом, І. Ньютоном, Д. Юмом, І. Кантом, Г. Гегелем та іншими світовими мислителями. Саме, визначається, еволюціонує й понятійний апарат, пов'язаний з методологією наукового пізнання: принципами, методами, прийомами та ін., – в дослідженнях Крисаченко В. С. [7], Ерохіна Е. А. [5] та ін.

З розвитком соціально-економічних відносин, наукове пізнання набуває нового сенсу та змісту. Це потребує розгляду складових методології дослідження конкретної галузі науки та відносин в різних соціально-економічних умовах, і саме методологія дослідження безпеки розвитку соціально-економічних систем виходить на рівень, який недостатньо вивчений на сьогодні.

Формулювання мети статті. Метою статті є обґрунтування об'єктивної необхідності дослідження безпеки розвитку підприємства як соціально-економічної системи в рамках методології наукового пізнання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Істинне знання про світ є метою пізнання будь якої особистості, яка формується в свідомості через систему знань. Саме за допомогою неї можна, або, систематизувати вже існуюче уявлення та структурувати в зрозумілу теоретичну конструкцію, або, відшукати та отримати нові знання через наукове пізнання.

Рівень пізнання особистості, а з часом, й наукового пізнання буденності змінюються під впливом багатьох факторів. Перш за все, це пов'язано з розвитком соціально-економічних відносин суспільства, зміною устрою, виробничих відносин та ін. факторами, про які багато згадується науковцями в розділах філософії, природознавчих, соціальних наук.

Відкриття законів природи, які знаходять відображення в розвитку суспільного життя, формуванні основних законів буденності через пізнання та мислення, відбуваються вже протягом десяти сторіч. Це, в свою чергу, стало поштовхом до революційного розвитку науки, наукового пізнання, методології та основних її складових (рис. 1).

Революційний розвиток методології наукового пізнання тісно пов'язаний з трьома науковими революціями, які відбувалися протягом трьох сторіч (з кінця XVIII ст. до початку XXI ст.).

Результатом першої науково-промислової революції (кінець XVIII ст. – початок XIX ст.) стало формування фундаментальних знань в дослідженні живої та неживої природи. Це стимулювало швидкий розвиток всіх природничих наук та породила індустріальну цивілізацію.

Внаслідок другої наукової революції (в середині XX ст.) відбулося якісне перетворення продуктивних сил. В цей період провідну роль займають наукові досягнення в техніці і виробництві.

Рис. 1. Революційний розвиток методології наукового пізнання

Головним результатом третьої наукової революції стало виникнення постнеокласичної науки. Вона перетворилась у технологічну революцію, яка сформувала постіндустріальну цивілізацію. Їй відповідає постіндустріальне, інформаційне, постмодерне суспільство [6]. Основою цього суспільства стали новітні технології, які ґрунтуються на нових джерелах і видах енергії, нових матеріалах і засобах управління технологічними процесами. Виняткову роль в цьому відіграє цифровізація всіх рівнів управління, засоби масової комунікації, інформатики й кібернетики. Постнеокласична наука відчуває посилення впливу зовнішніх факторів, більше долучається до культури історичної епохи з її світоглядними установками, релігійними, моральними, естетичними ціннісними орієнтаціями тощо [6].

Особливість сучасного стану потребує новітніх поглядів на методологію наукового пізнання як складного процесу. Особливої уваги заслуговує дослідження питань безпечного розвитку підприємств, як самоорганізуючих складних соціально-економічних систем, а інакше – квазістатичних соціально-економічних систем функціонуючих в умовах всебічної цифровізації. Досягти цього можливо лише за умов сучасного наукового пізнання основ методології, яке базується на філософських, загальнонаукових принципах, методах та прийомах дослідження (рис.2).

На підставі викладеного, можна узагальнити думку про те, що методологія виникла й розвивалась як аспект філософського осмислення світу, спрямований на критичне осмислення наукових методів пізнання [7]. Тому саме філософія як наука стала базою методології дослідження безпеки роз-

витку підприємств як соціально-економічних систем.

У філософському енциклопедичному словнику методологію (від «метод» і грец. *logos* – слово, поняття, вчення) визначено як систему принципів і способів організації та побудови теоретичної й практичної діяльності, а також як вчення про цю систему [9].

З огляду на дослідження безпеки розвитку підприємства як економічної системи, поняття «методологія» має два основні значення:

1) як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження;

2) як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Зокрема, методологія науки досліджує структуру та розвиток наукового знання, засоби й методи наукового дослідження, способи обґрунтування його результатів, механізми і форми реалізації знання на практиці [7, 10].

Таким чином, методологія дослідження безпеки розвитку підприємства як соціально-економічної системи містить два виміри:

– онтологічний вимір, який надає можливості визначення та систематизації нових знань;

– гносеологічний вимір – вчення про саму систему (рис.2).

Як складний процес, методологію дослідження безпеки розвитку підприємства слід розглядати через ієрархічну підпорядкованість, базуючись на філософське бачення принципів, методів пізнання світу.

Рис. 2. Ієрархія методології дослідження безпеки розвитку підприємств

Філософські принципи можна поділити на два напрями, один з яких, є Декартові принципи «здорового глузду», орієнтовані на розвиток наукової методології. Основними з них вважають [6]:

1) розчленування важких, що не піддаються розв'язанню в загальному випадку задач, на окремі задачі, які можуть бути розв'язані;

2) перехід від менш складного до більш складного, від доведеного до недоведеного а не навпаки (у логіці це заборона на визначення через невідоме);

3) недопущення випадання логічних ланцюгів у міркуванні.

4) принцип об'єктивності, який стверджує: в питаннях науки жодна думка не відіграє вирішальної ролі. Це відноситься і до думки наукового або іншого керівництва, авторитетних учених, загальної думці, думці державних інстанцій тощо.

5) принцип пояснення безлічі досліджуваних явищ за допомогою незначної кіль-

кості загальних основ. Визначається потреба в узагальненій інформації. В умовах цифровізації цей принцип стає найбільш важливим, оскільки інформацію необхідно зробити компактною і доступною для ефективного використання. Інакше жоден комп'ютер, тим більше – мозок людини, не в змозі утримати та освоїти масу знань, накопичених людством у кожній предметній сфері.

б) принцип достатньої повноти обґрунтування: будь-яке наукове судження повинне бути засноване на експерименті і теоретичних доказах. В основі цієї вимоги лежить формально-логічний принцип достатньої основи, запроваджений Г. Лейбніцем у XVII ст. Дійсно, треба прагнути до його втілення, проте, знову ж таки, не потрібно перетворювати його в абсолют. Історія пізнання переконує, що абсолютно повного обґрунтування не досягла жодна наукова концепція. Завжди залишається деякий «люфт», куди «втискуються» потім ідеї нового, більш досконалого знання [6].

Іншим напрямом філософських принципів є діалектичні принципи пізнання, які виступають як надбудова над принципами «здорового глузду». До них слід віднести:

1) принцип загального зв'язку впливає з основного положення філософії про матеріальну єдність навколишнього світу, де існує безліч зв'язків між предметами та явищами, які можуть виявлятися як безпосередньо, так і опосередковано.

2) принцип загального розвитку. Безперервно виникає щось нове в усіх явищах природи та суспільства, в духовному житті людини. Перебіг багатьох процесів відбувається від простого до складного, від нижчого до вищого, за висхідною лінією. Водночас бувають і зворотні процеси, коли події відбуваються за низхідною лінією. Такі процеси є по суті регресивними.

3) принцип діалектичної суперечності ґрунтується на законі єдності та боротьби протилежностей, який полягає в тому, що між різними сторонами предмета чи явища є не тільки протилежності й взаємні винятки, а між ними існує єдність.

4) принцип діалектичного заперечення базується на загальному законі заперечення, і має в необхідності додержання наступності під час переходу від старого до нового, від попереднього до наступного. При цьому заперечення попереднього є не абсолютним, а лише відносним, чим і забезпечується спіралеподібний розвиток процесів і явищ у природі та суспільстві. Саме цей принцип пояснює нескінченне виникнення одних якісних станів і знищення інших.

5) принцип історизму передбачає активне застосування порівняльно-історичного методу – сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють виявити схожість і відмінність між явищами, що вивчаються.

6) принцип єдності історичного і логічного заснований на переконанні, що структура об'єкта є продуктом його еволюції і відбиває її основні етапи. Тому правильна теорія, розкриваючи «специфічну логіку» цієї структури, фактично відтворює його історію в стисненому й очищеному від випадковостей вигляді.

7) принцип системності дає змогу визначити стратегію наукового дослідження.

Будь-який предмет повинен розглядатись як упорядкована єдність відносно самостійних частин або сторін (підсистем, елементів), кожна з яких виконує певні функції в житті цього предмета. В дійсності досліджуваний предмет може не бути розвиненою системою, його частини і їх функції можуть бути змішані, нерозвинуті, недостатньо відособлені тощо.

8) принцип єдності аналізу і синтезу. Аналіз по-грецьки означає розділення, а синтез – з'єднання. Саме за допомогою цих операцій предмет подається як система. Аналіз первинний в пізнанні, оскільки об'єкт пізнання первісно подається нам як ціле. Можливі кількісний, якісний, структурний, функціональний та інші види аналізу (і, відповідно, синтезу).

9) принцип сходження від абстрактного до конкретного доповнює і конкретизує розглянутий вище принцип єдності аналізу і синтезу, оскільки абстрагування є вид аналізу, при якому виділяються сторони предмета, які в дійсності самостійно не існують[6].

Серед загальнонаукових принципів пізнання необхідно виділити специфічні принципи дослідження безпеки розвитку підприємств як соціально-економічних систем, а саме:

- принцип системоцентризму;
- принцип адекватної невизначеності.

Принцип системоцентризму ґрунтується на судженні про значення підприємства як квазігомеостатичної соціально-економічної системи, яке займає центральне місце в системі економіко-правових відносин при дослідженні її безпеки розвитку.

Принцип адекватної невизначеності передбачає орієнтацію підприємства на можливість адекватно реагувати на зміни зовнішнього середовища в умовах невизначеності, мінливості та бути здатними до адаптації в цих умовах.

Серед основних принципів теорії пізнання таких, як: об'єктивність, пізнаваність, активне творче відображення, діалектики й практики, конкретності істини, – невід'ємним та важливим є принцип історизму [8, 10]. Принцип історизму надає можливість логічного поєднання визначення категорій «безпека» та «розвиток» в рамках гносеоло-

гічних аспектів пізнання природи їх виникнення та взаємозв'язку в сучасних умовах.

Поштовхом для розгляду вищезазначеної проблеми, стало висловлення К. Ру-Дюфора, який визначає кризу як «накопичення підприємством або його частиною потенційних факторів, здатних перервати поточні та майбутні операції підприємства» [12]. На думку вченого, кризи мають не тільки негативний і руйнівний характер, але несуть у собі потенціал змін і є для суб'єкта господарювання основою для навчання. Можна зазнати, що виникнення кризи є не випадковістю, а закономірністю, яка вимагає нових підходів до дослідження причин її виникнення з метою впровадження заходів для стабільного

функціонування та розвитку підприємства. Таким чином, саме в сучасних умовах є доцільним поєднання категорій «безпека» та «розвиток» в єдину складну системну категорію «безпека розвитку».

Низка науковців, які займаються дослідженнями питання «безпеки» в різних галузях та напрямках соціально-економічних відносин, визначають період першого згадування поняття «безпека» [2, 3, 5] та його становлення протягом тривалого часу. Але, з точки зору пізнання «безпеки» як наукової категорії, необхідним є зазначення не тільки її походження та становлення, а й виявлення передумов з яким це походження пов'язане (рис.3).

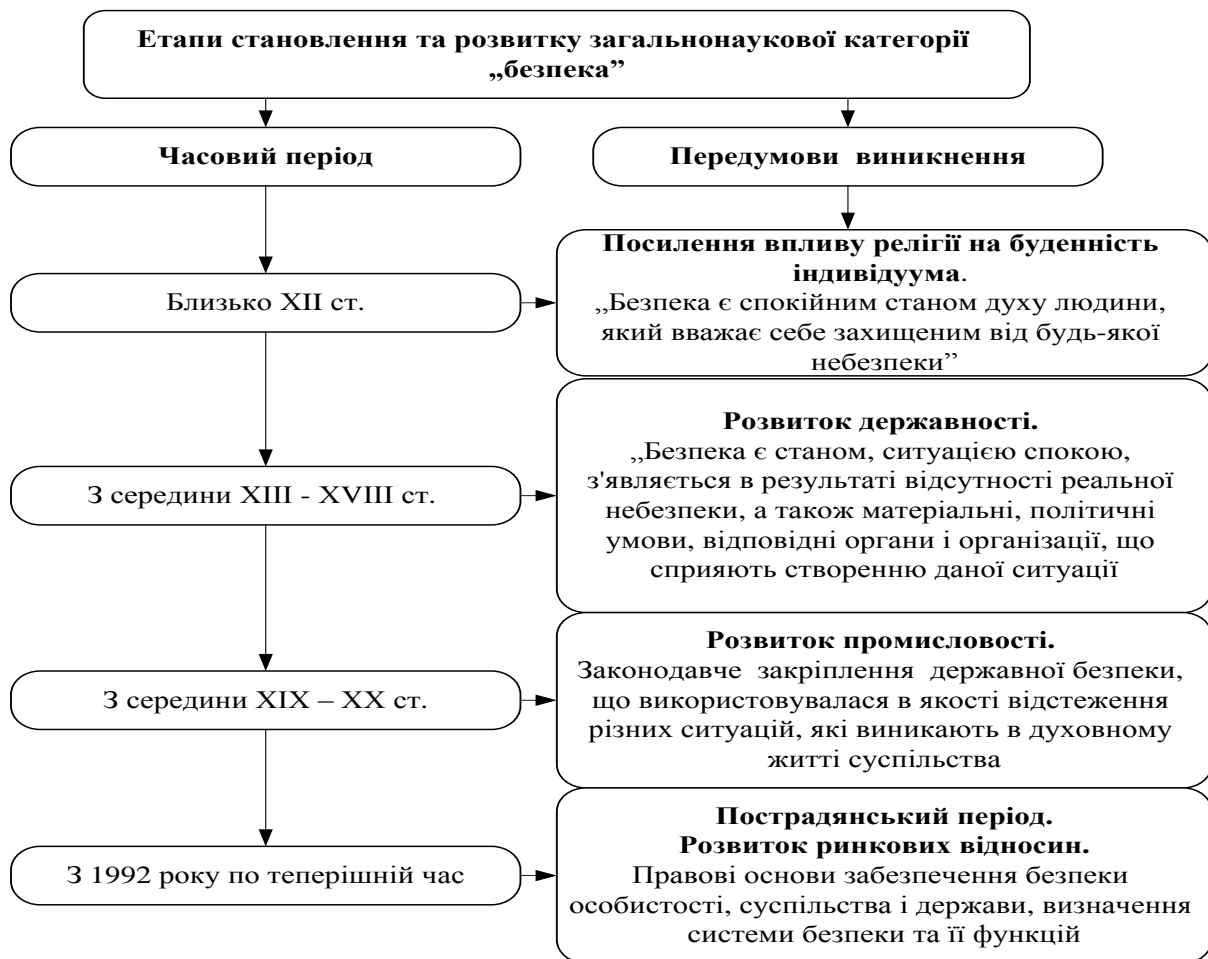

Рис. 3. Становлення та розвиток загальнонаукової категорії «безпека»

На етапі посилення впливу релігії на буденність індивідуума на перше місце в категорії «безпеки» виходить особистість з трактуванням її як спокійного стану духу людини, захищеного від будь-якої небезпеки.

З подальшим розвитком соціально-економічних відносин в суспільстві та становленням поняття державності, на етапі привалювання монархії, «безпека» перероджується в стан, ситуацію спокою в результаті реальної небезпеки, пов'язану з мате-

ріальними та політичними умовами. Створюються відповідні органи та організації, які сприяють безпеці суспільства. Тут необхідним є відзначити появу поліції як відповідної структури.

Середина XIX початок XX ст. характеризуються не тільки подальшим розвитком державності, а й значним проривом та розвитком промисловості, що обумовило розвиток «безпеки» в напрямку захищеності зацікавленості промисловості з проваджен-

ням законодавства державної безпеки. На перший план виходить безпека держави, а потім життя суспільства.

Починаючи з 1992 року в правовому полі закладено основи забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, визначення системи безпеки та її функцій у взаємопов'язаній системі. Тому особливого значення набуває розгляд історичного досвіду в рамках новітнього періоду розвитку категорії «безпека» (табл.1).

Таблиця 1

Розвиток категорії «безпека» в новітній період

Етап	Часовий період	Різновид категорії «безпека»	Передумови виникнення
1	1992 – 1996 рр.	Національна безпека. Безпека підприємницької діяльності.	Пострадянський період. Становлення ринкових відносин серед підприємницьких структур.
2	1996 – 2002 рр.	Інформаційна безпека в рамках безпеки підприємницької діяльності.	Загострення конкурентної боротьби. Розвиток інформаційного шахрайства.
3	2002 – 2008 рр.	Економічна безпека в рамках інформаційної та підприємницької безпеки діяльності	Розвиток інноваційних технологій ведення підприємницької діяльності, її адаптація до міжнародних стандартів.
4	2008 рр. по теперішній час	Фінансова безпека як елемент економічної безпеки в рамках безпеки підприємницької діяльності	Світова фінансова криза. Загострення внутрішніх фінансово-економічних відносин в державі

Особливостями I-го етапу розвитку категорії «безпека» в новітній період історії України є вихід її із складу Радянського Союзу та отримання статусу вільної держави. На фоні правових заходів, які регламентують аспекти національної безпеки, у кожного суб'єкта господарювання почався новий етап функціонування, орієнтований на ринкові відносини. Виникла необхідність формування системи безпеки підприємницької діяльності в результаті загострення конкуренції та, все частішого прояву елементів шахрайства.

Подальше загострення конкуренції між суб'єктами підприємництва, розвиток електронних засобів збору, накопичення та передачі інформації, призвели до необхідності виділення в середовищі безпеки підприємницької діяльності окремих елементів – інформаційну безпеку. Завдяки цьому елементу відбувається захист інформації внутрішнього користування суб'єктів підприємницької діяльності.

Третій етап розвитку категорії «безпека» відбувається в період відносної рівноваги в фінансово-економічних відносинах. В цей час спостерігається розвиток промисловості, налагодження стосунків з фінансовими посередниками, впровадження новітніх технологій в управління діяльністю окремих суб'єктів господарювання. Перелічені передумови стали поштовхом для більш швидкого розвитку елемента підприємницької безпеки – економічної безпеки.

Особливостями четвертого етапу, з 2008 р. до сьогодні, є вплив наслідків світової фінансової кризи, в результаті якої відбулося загострення фінансово-економічних відносин між суб'єктами господарювання всередині держави. Увага в більшості привертається фінансовій стороні економічних відносин, тому на цьому етапі розвивається фінансова безпека як елемент економічної безпеки підприємницької діяльності.

Таким чином, з точки зору гносеології, категорію «безпека» можна визначити як: характеристику, властивість та результат.

Зважаючи на історичні аспекти розвитку категорії «безпека» слід заважити, що безпеці будь-якого об'єкта завжди притаманна рухливість, тому безпека як категорія має розглядатись не тільки в якості властивості об'єкта, а як процес та результат.

Інше тлумачення та зміст має категорія «розвиток». Філософські науки трактують розвиток, як специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від складного до простого [4, 8, 9]. Теорія та практика фінансово-економічних відносин характеризує, що не завжди рух від простого до складного є розвитком. Окремі дослідники категорії «розвиток» зазначають, що темпи, напрям і тип розвитку національної економіки залежать від її минулого, в тому числі структури і механізму її функціонування, досягнутого рівня розвитку, характеру середовища та типу зв'язків з нею, потенціалу національної економіки [1].

Розглядаючи визначення поняття «розвиток» різними науковцями, необхідно зауважити, що частина їх поєднують поняття «розвиток» із «зростанням», інші вважають першочерговою проблемою розвитку підприємства – економічний розвиток. Вважаючи сказане вище, можна стверджувати, що розвиток – це процес якісних і кількісних змін фінансово-господарської діяльності, яке надає можливості суб'єкту господарювання підвищувати ефективність своєї діяльності через ефективне використання усіх наявних та можливих ресурсів.

Висновки. На підставі уточненого уявлення про методологію наукового пізнання як об'єктивної необхідності дослідження безпеки розвитку квазігомеостатичних соціально-економічних систем, до яких відноситься окреме підприємство, автором узагальнено вплив філософського аспекту пізнання на ієрархічність та розвиток наукового пізнання, як складової методології дослідження безпеки розвитку підприємства.

Серед основних загальнонаукових принципів теорії пізнання таких, як: об'єктивність, пізнаванність, активне творче відображення, діалектики й практики, конкретності істини та ін., - в роботі обґрунтовано значення принципу історизму, який надає

можливості логічного поєднання визначення категорій «безпека» та «розвиток» в рамках гносеологічних аспектів пізнання природи їх виникнення та взаємозв'язку в сучасних умовах через дослідження причин та факторів впливу на розвиток суб'єктів господарювання визначаючи історико-гносеологічні аспекти його безпеки.

Наряду з загальнонауковими принципами теорії пізнання, в роботі визначено наявність специфічних принципів та методів, які притаманні саме теорії пізнання безпеки розвитку соціально-економічних систем, а саме: адекватної невизначеності, системно-центризму та ін.

За результатами дослідження історико-гносеологічних аспектів безпеки розвитку підприємства, можна зробити узагальнюючий висновок, що безпека підприємства – це такий стан його функціонування, який характеризується захищеністю від зовнішніх і внутрішніх загроз, наявністю конкурентних переваг, обумовлених сталим розвитком матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів, що відповідають стратегічним цілям та поточним завданням підприємства.

Але розробка та впровадження на підприємствах системи їх безпеки розвитку неможливо без взаємодії із напрямками діяльності кожного промислового підприємства, яке має свої особливості діяльності, а в сучасних умовах функціонування і революційних перетворень. Тому, розглядаючи формування системи «безпеки розвитку підприємства», необхідним є зосередження питання на всебічному (структурно-системному) розкритті всіх сторін діяльності в системі безпеки розвитку підприємства.

Література

1. Ареф'єва О. В. Управління розвитком економічних систем: теорія, механізми регулювання та управління: моногр. / О. В. Ареф'єва, В. В. Прохорова. – Х. : УкрДАЗТ, 2010. – 301 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, 2004. – 784 с.
3. Геєць В. М. Моделирование економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
4. Грищанов А. Новейший философский словарь / А. Грищанов. – Минск, 1999 г. Электронный

ресурс: <http://www.e-reading.club/book.php?book=149350>

5. Ерохина Е. А. Теория экономического развития: (системно-самоорганизационный подход) / Е. А. Ерохина. – Томск : Изд-во Том.ун-та, 1999. – 160 с.
6. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 236 с.
7. Крисаченко В. С. Еволюційна стратегія глобального розвитку: методологічні передумови / В. С. Крисаченко // Політологічний вісник. – № 74, 2014. – С. 8–36.
8. Мушникова С. А. Історико-гносеологічні аспекти безпеки розвитку підприємства / С. А. Мушникова // Актуальні проблеми соціально-орієнтованої економіки: Колективна монографія за ред. д. е. н., проф. Прохорової В. В. – Харків: «Смугаста типографія», 2017.
9. Філософський словник: За ред. В. І. Шинкарука // 2-ге вид. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
10. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності / Р. М. Шевчук // Філософські та методологічні проблеми права. – №1(11), 2016. – С. 31–45.
11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
12. Rouh-Dufort Ch. Crises: des possibilite' ianrentissage pour ...enterprise // Rev. francaise de gestion [Paris]. – 1996. – № 108. – P. 81.

References

1. Arefieva, O.V., & Prokhorova, V.V. (2010). Upravlinnia rozvytkom ekonomichnykh system: teoriya, mekhanizmy rehuliuвання ta upravlinnia. Kharkiv: UkrDAZT.
2. Blank, I.A. (2004). Upravlenie finansovoy bezopasnosti predpriyatiya. Kiev: Elga.
3. Heiets, V.M., Kyzym, M.O., & Klebanova, T.S. (2006). Modeliuвання ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo. Kharkiv: VD «INZhEK».
4. Gritsanov, A. (1999). Noveyshy filosofskiy slovar. Minsk. Retrieved from <http://www.e-reading.club/book.php?book=149350>
5. Erokhina, E.A. (1999). Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: (sistemno-samoorganizatsionnyy podkhod). Tomsk: Izdatelstvo Tomskogo universiteta.
6. Zatserkovnyy, V.I., Tishaiev, I.V., & Demydov, V.K. (2017). Metodolohiya naukovykh doslidzen. Nizhyn: NDU imeni M. Hoholia.
7. Krysachenko, V.S. (2014). Evoliutsiyna stratehiya hlobalnoho rozvytku: metodolohichni peredumovy. Politolohichnyy visnyk, (74), 8-36.
8. Muschnikova, S.A. (2017). Istorykohnoseolohichni aspekty bezpeky rozvytku pidpriemstva. Aktualni problemy sotsialno-orientovanoi ekonomiky. V.V. Prokhorova (Ed.). Kharkiv: Smuhasta typhrafiya.
9. Shynkaruk, V.I. (Ed.). (1986). Filosofskyy slovyk. Kyiv: Holovna redaktsiya URE.
10. Shevchuk, R.M. (2016). Metodolohiya naukovoho piznannia: vid yavyscha do sutnosti. Filosofski ta metodolohichni problemy prava, 1(11), 31-45.
11. Shumpeter, Y.A. (1982). Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Moskva: Progress.
12. Rouh-Dufort, Ch. (1996). Crises: des possibilite' ianrentissage pour ...enterprise // Rev. francaise de gestion [Paris]. (108), P. 81.

МЕТОДОЛОГІЯ НАУЧНОГО ПОЗНАННЯ: ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХОДИМОСТЬ ІСЛІДОВАННЯ БЕЗОПАСНОСТІ РОЗВИТТЯ ПІДПРИЯТТЯ ЯК ЕКОНОМІЧЕСЬКОЇ СИСТЕМИ

С. А. Мушникова, к. э. н., доцент, Национальная металлургическая академия Украины

В работе определено, что современное состояние экономики Украины в целом и ее отдельных субъектов хозяйствования характеризуется потерей управляемости. Это обусловило резкое ухудшение условий хозяйствования отдельных субъектов микроуровня и, как следствие, ухудшение макроэкономических показателей. Выходом из ситуации, сложившейся на сегодня в экономике Украины, должны быть не столько эволюционные, сколько революционные меры, изменения по которым привели бы к всестороннему развитию всех уровней, прежде всего, деятельности субъектов хозяйствования. Уточнены представления о методологии научного познания как объективной необходимости исследования безопасности развития квазигомеостатических социально-экономических систем, к которым относится и отдельное предприятие. Автором обобщено влияние философского аспекта познания на иерархичность и развитие научного познания как составляющей методологии исследования безопасности развития предприятия.

Наряду с основными общенаучными принципами теории познания, такими как объективность, познаваемость, активное творческое отражение, диалектика, конкретность истины, в работе обосновано значение принципа историзма. Принцип историзма теории познания

предоставляет возможность логического сочетания определения категорий «безопасность» и «развитие» в рамках гносеологических аспектов познания природы их возникновения и взаимосвязи в современных условиях через исследование причин и факторов влияния на развитие субъектов хозяйствования, определяя историко-гносеологические аспекты их безопасности. В статье рассмотрены специфические принципы и методы, присущие именно теории познания безопасности развития социально-экономических систем, а именно: адекватной неопределенности и системоцентризма.

Ключевые слова: методология, научное познание, принципы теории познания, методы познания, принцип историзма, историко-гносеологический аспект, принцип системоцентризма, принцип адекватной неопределенности, квазигомеостатические социально-экономические системы.

METHODOLOGY OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE: OBJECTIVE NECESSITY OF RESEARCH OF DEVELOPMENT SAFETY OF AN ENTERPRISE AS AN ECONOMIC SYSTEM

S. A. Mushnikova, Ph. D (Econ.), Associate Professor, National Metallurgical Academy of Ukraine.

The paper defines that the current state of the economy of Ukraine as a whole and its individual economic entities is characterized by the loss of controllability. This led to a sharp deterioration of the economic conditions of individual microlevel entities and, as a consequence, the deterioration of macroeconomic indicators. The way out of the current situation in the economy of Ukraine is rather revolutionary measures than evolutionary, the changes that would lead to the comprehensive development of all levels, and above all, the activities of economic entities. The notions on the methodology of scientific knowledge have been clarified as an objective necessity of researching the development safety of quasi-homeostatic socio-economic systems, which include individual enterprises. The author summarizes the influence of the philosophical aspect of cognition on the hierarchy and development of scientific knowledge as a component of the methodology for researching the safety of enterprise development.

The paper substantiates the importance of the principle of historicism, along with the basic general scientific principles of the theory of knowledge, such as objectivity, recognizability, active creative reflection, dialectics, and concreteness of truth. The principle of the historicism of the theory of cognition provides the possibility of a logical combination of the definition of categories of «safety» and «development» within the epistemological aspects of knowledge of the nature of their occurrence and interconnection in modern conditions through the study of causes and factors of influence on the development of economic entities, determining the historical and epistemological aspects of their safety. The article deals with the specific principles and methods inherent in the theory of knowledge of development safety of socio-economic systems, namely: adequate uncertainty and system-centrism.

Keywords: methodology, scientific knowledge, principles of the theory of cognition, methods of cognition, principle of historicism, historical-epistemological aspect, principle of system-centrism, principle of adequate uncertainty, quasi-homeostatic socio-economic systems.

Надійшла до редакції 23.06.19 р.